
ANNALS
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XX, 2

SECTIO K

2013

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Politologii

JERZY SZUKALSKI

*Parlament Czechenii w latach 1991–2000
w świetle regulacji konstytucyjnych*

The Parliament of Chechnya between 1991–2000: the aspect of constitutional regulations

ABSTRAKT

W artykule przedstawiono zarys instytucji Parlamentu Czechenii w latach 1991–2000, tzn. w okresie kiedy republika cieszyła się faktyczną niezależnością od Rosji. W dalszej części obszernie omówiono uregulowania Konstytucji z 1992 roku, ale także innych aktów prawnych, dotyczące pozycji ustrojowej, kadencji i sposobu funkcjonowania, organizacji wewnętrznej, kompetencji i procedury ustawodawczej Parlamentu Czechenii. W konstatacji podkreślono, że najistotniejszymi czynnikami decydującymi o silnej pozycji czecheńskiego parlamentu były wyłączność ustawodawcza, brak możliwości skrócenia jego kadencji oraz szerokie uprawnienia kreacyjne i kontrolne w stosunku do władzy wykonawczej.

Słowa kluczowe: Czechenia, parlamentaryzm, Mehk-Kheł, Rada Najwyższa, Parlament Republiki Czechenii, władza ustawodawcza, Konstytucja Republiki Czechenii

WSTĘP

Czechenia ma długie tradycje rozwoju własnego parlamentaryzmu, sięgające XV wieku. Są one związane z powstaniem na terenach współczesnej Czechenii, Inguszetii i środkowej części zachodniego Dagestanu specyficznej organizacji państwowej Wajnachów¹, będącej federacją rodowo-terytorialnych społeczności, tworzących

---

¹ Mianem Wajnachów określa się spokrewnione ze sobą narody: Czechenów, Inguszów i Bacojów. W dosłownym tłumaczeniu słowo „Wajnach” oznacza „Nasz Naród” lub krócej – od „Nach” – „Naród”.

plemiona (tukhummy) i tajpy. Organem przedstawicielskim tej organizacji na szczeblu centralnym była licząca 108 delegatów Rada Kraju, zwana Mehk-Kheł. Pełniła ona funkcje ustawodawcze, wykonawcze, sędownicze i kontrolne. Z grona delegatów przed obradami wybierano też 30-osobową „radę uczonych”, która była swoistą izbą wyższą i miała głównie kompetencje opiniodawcze i doradcze. Po ostatecznym podbiciu Czechenii przez Rosję w 1859 roku Rada Kraju przeszła do działalności konspiracyjnej. Jeszcze trudniejsze warunki działalności miała w czasach radzieckich, zbierając się bardzo rzadko i w niepełnym składzie, z uwagi na skalę represji [Adeger-Adajew 2005: 130, 158–159, 175–184, 187–196; Adiłsułtanow 1996: 185–190; Il’jasow 2006: 177–180; Czesnow 1999: 69–70]. W okresie istnienia Związku Radzieckiego organ władzy ustawodawczej w Czechenii stanowił początkowo Zjazd Rad, a następnie od 1937 roku Rada Najwyższa². Były to jednak organy fasadowe, poddane wpływow politycznym i ideologicznym federalnego centrum.

ZARYS ROZWOJU INSTYTUCJI PARLAMENTU REPUBLICKI CZECHENII W LATACH 1991–2000

Pierestrojka i rozpad Związku Radzieckiego otworzyły Czechenii drogę do demokratycznych przemian w rozwoju parlamentaryzmu. Na mocy uchwalonej 14 maja 1991 roku przez Radę Najwyższą Republiki Czecheno-Inguskiej ustawy *O wniesieniu zmian i uzupełnień do Konstytucji Cz-I ASRR* (z mocą obowiązującą od 12 czerwca 1991 roku) wprowadzono podział władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sędowniczą. Realizacja suwerennej władzy przez naród miała się odbywać w formie demokracji pośredniej poprzez organy przedstawicielskie – Radę Najwyższą i rady deputowanych ludowych na szczeblu rejonów, miast i wsi [Zakon ot 14 maja 1991 g.]. Decydujące jednak znaczenie dla dalszego rozwoju parlamentaryzmu w Czechenii opartego na zasadach demokracji miały wydarzenia określane umownie jako czecheńska rewolucja, które rozegrały się w okresie od sierpnia do września 1991 roku. W ich wyniku doszło w Czechenii do przejścia władzy z rąk komunistów przez zwolenników niepodległości republiki na czele z gen. Dżocharem Dudajewem, których instytucjonalnym

---

Obie te nazwy funkcjonują w nauce jako określenie odrębnego etnosu i zarazem rodziny językowej. Nazwa „Czecheni” rozpowszechniła się dopiero w XVIII–XIX wieku i wywodzi się prawdopodobnie z form „Sasan”, „Szeszen” i „Cacan”, nadawanych Czechenom przez sąsiednie narody [Adeger-Adajew 2005: 11–16; Alirojew 1994: 44–47].

² Nazwa „Rada Najwyższa” pojawiła się po raz pierwszy w Konstytucji Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich z 5 grudnia 1936 roku i będącej jej odwzorowaniem Konstytucji Czecheno-Inguskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (Cz-I ASRR) z 22 czerwca 1937 roku. Następnie nazwę tę utrzymała Konstytucja Cz-I ASRR z 26 maja 1978 roku. Oficjalnie Rada Najwyższa była określona jako najwyższy organ władzy państwowej Cz-I ASRR, pełniąc nie tylko funkcje ustawodawcze, bowiem w systemie radzieckim nie było właściwie klasycznego trójpodziału władzy [Szymczak 1978: 202–204, 232–234; *Konstitucja* 1978: 28].

zapleczem był utworzony jeszcze w listopadzie 1990 roku Komitet Wykonawczy Ogólnonarodowego Kongresu Ludu Czeceńskiego (KW OKLCz).

W dniu 15 września 1991 roku pod naciskiem demonstrujących tłumów i perswazji przybyłej do Czechenii rosyjskiej delegacji rządowej, w Groznym odbyła się ostatnia sesja Rady Najwyższej, na której została podjęta uchwała o odwołaniu jej przewodniczącego Doku Zawgajewa i samorozwiązaniu parlamentu. Datę nowych wyborów do Rady Najwyższej ustalono na 17 listopada 1991 roku. Na okres przejściowy, tj. do czasu ukonstytuowania się nowej Rady, powołano 32-osobową Tymczasową Radę Najwyższą (TRN). Jej przewodniczącym został Lecza Magomadow. Kandydatury deputowanych do tej Rady uzgodniono w wyniku kompromisowych ustaleń pomiędzy KW OKLCz a delegacją rosyjską [Jandarbijew 1996: 66–67; Gakajew 1999: 165; Tiszkow 2001: 212]. W ten sposób rewolucyjnym zmianom politycznym próbowano nadać ramy legalnych działań konstytucyjnych, chociaż Konstytucja Cz-I ASRR nie przewidywała możliwości tworzenia takiego organu jak TRN [Sułtygow 1999: 349].

Zwolennicy niepodległości Czechenii byli jednak zdecydowani na dalsze radykalne kroki. Dlatego też w nocy z 7 na 8 października 1991 roku oddział Gwardii Narodowej opanował gmach TRN RCz-I, uniemożliwiając jej dalsze funkcjonowanie. Następnego dnia KW OKLCz ogłosił się jedyną władzą w Republice Czechenii (RCz) i zapowiedział przeprowadzenie wyborów prezydenckich i parlamentarnych w republice 27 października 1991 roku. Pomimo groźby militarnej interwencji ze strony Moskwy, w Czechenii odbyły się w zapowiedzianym wcześniej terminie pierwsze wolne i demokratyczne wybory parlamentarne i prezydenckie [Ciesielski 2003: 218–219; Gakajew 1999: 167–168; Ajdamirow 2005: 179–181; Gall, de Waal 1998: 96–98]. Przy stosunkowo wysokiej frekwencji, wynoszącej 72% uprawnionych do głosowania, zwycięstwo odniosły siły niepodległościowe, na czele z Dżocharem Dudajewem. Lider opozycji został pierwszym prezydentem RCz [*Postanowienie ot 29 oktjabrja 1991*]. W pierwszej turze wyborów parlamentarnych wybrano 33 deputowanych do Parlamentu, który miał liczyć 41 członków³. Stanowiło to znaczące zmniejszenie liczby deputowanych w stosunku do 175-osobowej Rady Najwyższej [*Konstitucija* 1978: 28]. Zmiana nazwy najwyższego organu władzy ustawodawczej w Czechenii z Rady Najwyższej na Parlament RCz była wyrazem odejścia od tradycji radzieckiego konstytucjonalizmu.

Po wyborach nowe władze, realizując powszechne oczekiwania społeczeństwa Czechenii, rozpoczęły szybkie uniezależnianie republiki od Rosji. Czechenii właściwie jako jednemu podmiotowi Federacji Rosyjskiej udało się zdobyć faktyczną niepodległość, którą zdołała utrzymać do 2000 roku, tj. do czasu zajęcia jej terytorium

³ Zelimchan Jandarbijew w swojej pracy *Czecenia – bitwa za swobodu* podał liczbę 32 deputowanych, a za nim taką samą liczbę przedstawił Piotr Grochmański, co przeczy oficjalnym danym opublikowanym przez Centralną Komisję Wyborczą, z których wynika, iż w pierwszej turze wyborów parlamentarnych wybrano 33 deputowanych. W procesie badawczym prymat należy oddać danym źródłowym i dokumentom [por. Jandarbijew 1996: 82; Grochmański 1999: 114; *Postanowienie ot 31 oktjabrja 1991*].

przez wojska rosyjskie podczas tzw. drugiej wojny czeczeńskiej⁴. Odzyskanie niepodległości pozwoliło na rozpoczęcie procesu gruntownych przeobrażeń ustrojowych, które przebiegały w niezwykle trudnych warunkach – permanentnej presji zbrojnej i blokady ekonomicznej ze strony Rosji. Do tego dochodziła niechęć do zmian dawnej nomenklatury komunistycznej oraz przeciwdziałanie opozycji, wspieranej przez rosyjskie służby specjalne.

W nowej rzeczywistości politycznej przed Parlamentem RCz I kadencji stały trudne zadania organizacyjne i legislacyjne, a także natury logistycznej. Na pierwszej sesji Parlamentu na jego przewodniczącego wybrano Husejna Achmadowa, na pierwszego zastępcę Bektimara Meżidowa, zaś na zastępcę – Mohmada Amina. Jako pierwsze wewnętrzne organy Parlamentu powstały 2 listopada Komitet do Spraw Obrony i Bezpieczeństwa Państwowego oraz Komitet do Spraw Legislacji, Praworządności i Ochrony Porządku Prawnego [*Postanowienia* 1992: 4]. Miejscem posiedzeń Parlamentu RCz był początkowo gmach Rady Ministrów [*Postanowienia* 1992: 2]. Deputowani ze względu na bezpośrednie zagrożenie swojego życia ze strony dawnej nomenklatury i elementów prorosyjskich otrzymali prawo do noszenia broni osobistej [*Postanowienia* 1992: 9]. Pierwsze miesiące pracy Parlamentu RCz należały do najbardziej wytężonych z uwagi na potrzebę dokonania szybkich zmian legislacyjnych w republice.

Poważnym zagrożeniem dla funkcjonowania Parlamentu RCz w pierwszych dniach po jego ukonstytuowaniu się były roszczenia ze strony Mehk-Kheł, który zażądał dla siebie w ultymatywnym tonie kompetencji najwyższego organu władzy ustawodawczej. Mehk-Kheł dążył do odbudowania swojej wcześniejszej pozycji, jaką miał do zakończenia podboju Czechenii przez Rosję w okresie wojny kaukaskiej (1817–1864), i uważał, że Parlament będzie ograniczeniem jego władzy. Stanowcze, aczkolwiek stonowane stanowisko Parlamentu wobec Rady Kraju pozwoliło jednak na uniknięcie konfliktu o poważnych konsekwencjach dla dalszej budowy niezależnej państwowości czeczeńskiej [Jandarbijew 1996: 85, 101]. Sytuacja ta wskazywała z jednej strony na siłę tradycji ustrojowych wśród Czechenów, zaś z drugiej strony na niezrozumienie przez nobliwych członków Mehk-Kheł problemu zachodzących przemian społeczno-politycznych nie tylko w Czechenii, ale w ogóle we współczesnym świecie. Ostatecznie ustalono kompromisowo, że Parlament przy rozpatrywaniu szczególnie ważnych i trudnych problemów będzie zasięgał opinii Mehk-Kheł, co zostało prawnie usankcjonowane w art. 12 ustawy z 24 października 1991 roku *O działalności Parlamentu Republiki Czechenii* [Zakon ot 24 diekabrja 1991]. Pomimo tego jeszcze przez kilka następnych miesięcy nie ustawały spory i dyskusje dotyczące roli Mehk-Kheł w życiu politycznym republiki. Pojawiały się m.in. propozycje, aby

---

⁴ Pomimo starań władz republiki nie uzyskała ona jednak międzynarodowego uznania swojej podmiotowości (z wyjątkiem Gruzji, Jordanii i talibów w Afganistanie), co było efektem przeciwdziałania Rosji oraz stanowiska światowej wspólnoty państw i organizacji międzynarodowych [Cesarz 2002: 559; Kuźniar 2002: 333; Crafword 2006: 409–410].

gruntownie zreformować Radę Kraju poprzez delegowanie do jej składu po jednym przedstawicielu z każdego czeczeńskiego tajpu. Chciano także dać Mehk-Kheł prawo weta w odniesieniu do dekretów prezydenta i ustaw Parlamentu RCz [Sułajew 1992; Satujew 1991].

W dniu 12 marca 1992 roku Parlament RCz uchwalił własną Konstytucję, która określiła Republikę Czeczenii jako „niepodległe i suwerenne państwo, będące równoprawnym podmiotem światowej wspólnoty narodów”⁵. Na podstawie uregulowań konstytucyjnych Czeczenia miała być republiką parlamentarną. Zgodnie z regułami tego systemu bowiem rząd – Gabinet Ministrów – musiał mieć większość parlamentarną, niezbędną do jego powołania i dalszego funkcjonowania. Parlament został usytuowany najwyżej w hierarchii organów władzy państwowej, o czym świadczyło nie tylko jego miejsce w systematyce Konstytucji, ale przede wszystkim przyznane mu rozległe kompetencje. Nowa ustawa zasadnicza utrzymała jednoizbową strukturę Parlamentu RCz, ale istotnie zwiększyła liczbę jego deputowanych, z 41 do 63. Późniejsze nowelizacje Konstytucji z 1992 roku nie miały żadnego wpływu na pozycję ustrojową Parlamentu Czeczenii i zmieniła się jedynie jego oficjalna nazwa – w związku ze zmianą nazwy państwa, która od 19 stycznia 1994 roku brzmiała Czeczeńska Republika Iczkeria (CzRI) – stąd Parlament CzRI [Dunlop 1998: 151].

W praktyce życia politycznego niepodległej Czeczenii tylko w krótkim okresie nastąpiło odejście od parlamentarnego systemu rządów na rzecz rządów prezydenckich. Miało to miejsce od 17 kwietnia do 22 czerwca 1993 roku. W dniu 17 kwietnia bowiem na tle pogłębiającego się kryzysu gospodarczego i protestów społecznych w republice, inspirowanych przez opozycję prorosyjską, Dudajew ogłosił rozwiązanie Parlamentu i Gabinetu Ministrów oraz wprowadzenie rządów prezydenckich. W tej kwestii wydał stosowny dekret. Parlament nie uznał decyzji prezydenckich i wszczął procedurę impeachmentu. W Parlamencie RCz doszło wówczas faktycznie do rozłamu. Większość deputowanych, na czele z Jusupem Sosłambekowem, wystąpiła przeciwko Dudajewowi. Natomiast 12 deputowanych, którym przewodził Achjad Idigow, opowiedziało się za zachowaniem konstytucyjnej władzy prezydenta RCz, upatrując w zachodzących wypadkach działania Moskwy. Sam przewodniczący Parlamentu RCz Husejn Achmadow nie potrafił jednoznacznie opowiedzieć się po którejś ze stron. W tej sytuacji podjęta przez rozłamowców procedura impeachmentu – wobec braku wymaganej większości co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby członków Parlamentu – zakończyła się fiaskiem. Zdecydowane działania władz przeciwko opozycji, podjęte 4 czerwca 1993 roku, przyspieszyły zakończenie kryzysu. W czerwcu większość opozycyjnych deputowanych powróciła do pracy parlamentarnej, z wyjątkiem Sosłambekowa oraz Ibragima Sulejmanowa. Nowym przewodniczącym Parlamentu RCz wybrano 22 czerwca 1993 roku Achjada Idigowa. Przewyciężenie rozłamu parlamentarnego zakończyło krótki okres rządów prezydenckich Dudajewa w Czeczenii [Ajdamirov 2005: 193–195; Gal, de Waal 1998: 119; Wywiad z Idigowem z 22.05.2012].

⁵ Stanowiła o tym preambuła i art. 1 Konstytucji RCz [*Konstitucija* 1992: 4].

Po wybuchu tzw. pierwszej wojny czeczeńskiej w grudniu 1994 roku i zajęciu prawie całego terytorium republiki przez wojska rosyjskie Parlament CzRI przeszedł do działalności konspiracyjnej, obradując bardzo rzadko i w niepełnym składzie. W październiku 1995 roku okupant powołał w Groznm marionetkowy organ władzy ustawodawczej pod nazwą Rada Najwyższej Republiki Czeczeno-Inguskiej, mianując jej przewodniczącym Doku Zawgajewa. Funkcjonowanie Rady zakończyło się wraz z podpisaniem porozumienia o zawieszeniu działań wojennych 22 sierpnia 1996 roku, a jej członkowie zostali ewakuowani do Moskwy [Ciesielski 2003: 271–272, 282].

Zakończenie wojny na mocy układu pokojowego w Chasaw-Jurcie z 31 sierpnia 1996 roku i rozpoczęcie procesu wycofywania wojsk rosyjskich z Czeczenii umożliwiło Parlamentowi CzRI powrót do funkcjonowania w warunkach pokojowych. W dniu 27 stycznia 1997 roku pod nadzorem Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie odbyły się wybory parlamentarne i prezydenckie w republice. O 63 mandaty w Parlamencie CzRI ubiegało się aż 776 kandydatów. W pierwszej turze wybrano zaledwie 5 deputowanych, ponieważ w 58 okręgach wyborczych frekwencja była niższa niż wymagane ustawowo 50% [*Postanowlienije ot 3 fiewralja 1997*]. Podczas wyborów nie doszło do poważniejszych incydentów i w zgodnej ocenie obserwatorów oraz agencji informacyjnych były one wolne i demokratyczne [Popowski 1997]. W dniu 15 lutego 1997 roku odbyła się druga tura wyborów parlamentarnych. Zrezygnowano w niej z ustawowego progu frekwencji wyborczej⁶. Mandaty w drugiej turze wyborów uzyskało 36 kandydatów, którzy zdobyli największą liczbę głosów [Czecenpress 1997]. W wyniku odwołań do Najwyższego Sądu Szariackiego od postanowienia CKW mandaty deputowanych uzyskało jeszcze 2 kandydatów. Aby zapewnić rozpoczęcie prac nowemu Parlamentowi, Parlament I kadencji 13 lutego 1997 roku uchwalił przepisy uzupełniające do ustawy *O działalności Parlamentu Republiki Czeczenii*. Na ich mocy nawet w przypadku wybrania 2/3 składu nowego Parlamentu CKW miała obowiązek złożenia urzędującemu Parlamentowi sprawozdania z wyników wyborczych w celu ich zatwierdzenia. Następnie CKW mogła oficjalnie ogłosić wyniki wyborów parlamentarnych, co dawało podstawy do przekazania pełnomocnictw przez urzędujący Parlament na rzecz tego nowo wybranego [Zakon ot 13 fiewralja 1997].

Na podstawie nowo uchwalonych przepisów 13 marca 1997 roku Parlament I kadencji na uroczystej sesji zakończył swoją pracę, przekazując pełnomocnictwa nowemu składowi, który liczył wówczas 43 deputowanych [Naszchojew 1997]. Dopiero przeprowadzenie powtórnego głosowania w jednym z okręgów wyborczych 17 marca 1997 roku i ponownych wyborów aż w 19 okręgach wyborczych 27 kwietnia 1997 roku pozwoliło uzupełnić skład Parlamentu II kadencji o pozostałych 20 deputowanych [*Postanowlienije ot 27 fiewralja 1997*; *Zajawlienije ot 8 aprielja 1997*]. Do

⁶ Formalnie sankcjonowała to uchwała Centralnej Komisji Wyborczej (dalej: CKW) z 27 lutego 1997 roku, podjęta na podstawie delegacji ustawowej przekazanej jej przez Parlament CzRI [*Postanowlienije ot 27 fiewralja 1997*].

Parlamentu dostały się zaledwie dwie kobiety, co stanowiło niespełna 3,2% deputowanych. Najmłodszy deputowany w tym Parlamencie miał 23 lata, zaś najstarszy 59. Zdecydowana większość parlamentarzystów miała wykształcenie wyższe. Byli wśród nich dowódcy wojskowi, przedstawiciele partii politycznych, przede wszystkim Wajnachskiej Partii Dekomkratycznej, organizacji społecznych i religijnych oraz przedsiębiorcy [Wywiad z Diemisziewem z 16.09.1997]. Przewodniczącym Parlamentu został Ruslan Alichadżijew. Na jego pierwszego zastępcę wybrano Siejlama Bieszajewa, na zastępcę zaś Isę Temirowa [Czecenpress 1997].

Od początku 1999 roku dużym zagrożeniem dla pozycji ustrojowej Parlamentu CzRI były działania opozycji, zorientowanej na przekształcenie Czeczenii w państwo islamskie i opowiadającej się za przekazaniem uprawnień ustawodawczych nowemu organowi – Szurze. Także prezydent CzRI opowiadał się za ograniczeniem kompetencji Parlamentu na rzecz powołanej przez siebie 5 lutego 1999 roku Rady Państwa. Ostatecznie posunięcia wymierzone przeciwko Parlamentowi zakończyły się niepowodzeniem [Ciesielski 2003: 309–310].

Po rozpoczęciu przez Rosję inwazji na Czeczenię we wrześniu 1999 roku i zajęciu w ciągu kilku miesięcy prawie całego jej terytorium Parlament CzRI – podobnie jak w poprzedniej wojnie – przeszedł do pracy w trybie konspiracyjnym. Sesje odbywały się bardzo rzadko i z trudem udawało się utrzymać wymagane kworum, potrzebne w pracy legislacyjnej [Jagielski 2002: 285, 314]. Jednym z najważniejszych i ostatnich wydanych wówczas aktów prawnych była Uchwała nr 5 z 27 października 2000 roku *O przedłużeniu pełnomocnictw organów władzy państwowej CzRI*. Jej przyjęcie – wobec zbliżania się terminu upływu kadencji Parlamentu i prezydenta CzRI – było podyktowane brakiem możliwości przeprowadzenia wolnych i demokratycznych wyborów w warunkach rosyjskiej okupacji kraju [Zajawlienije Idigowa]. Na skutek działań wojennych oraz akcji rosyjskich służb specjalnych śmierć poniosło lub do niewoli dostało się wielu czeczeńskich deputowanych, w tym przewodniczący Parlamentu CzRI II kadencji Ruslan Alichadżijew, aresztowany 17 maja 2000 roku⁷. Części parlamentarzystów – wobec braku możliwości działania w okupowanym kraju – udało się przedostać do państw Unii Europejskiej i do Turcji, gdzie kontynuują pracę na rzecz niepodległości swojej ojczyzny.

POZYCJA USTROJOWA PARLAMENTU

Pozycję ustrojową Parlamentu Czeczenii można określić przede wszystkim w drodze analizy podstawowych zasad ustrojowych, zapisanych w Konstytucji RCz

---

⁷ Wcześniej, we wrześniu 1999 roku, dom Alichadżijewa ostrzelały rakietami rosyjskie samoloty szturmowe. Zginęło wówczas kilku członków rodziny Alichadżijewa, on sam zaś został ranny. Po aresztowaniu osadzono go w Lefortowie, gdzie według oficjalnej wersji zmarł 2 października 2000 roku na zawał serca. W rzeczywistości został on najprawdopodobniej zamordowany [Kuleba 2007: 323].

z 12 marca 1992 roku oraz zawartych w niej regulacji, dotyczących struktury i zakresu kompetencji naczelnych organów państwowych. Należy zwrócić także uwagę na określenie suwerena i systemu rządów w państwie.

W art. 2 Konstytucja stanowiła, że „Naród Republiki Czechenii jest jedynym źródłem władzy w państwie”. Również preambuła Konstytucji przywoływała pojęcie narodu, co wyrażało się w formule: „Z woli Najwyższego Pana naród Republiki Czechenii...”⁸ Przytoczone przepisy jednoznacznie wskazywały na naród jako suwerena, który sprawuje najwyższą władzę w państwie. Władza ta w systemie konstytucyjnym Czechenii mogła być sprawowana w formie demokracji przedstawicielskiej, czyli za pośrednictwem deputowanych, powoływanych do Parlamentu w drodze wyborów powszechnych, oraz w sposób bezpośredni, przy wykorzystaniu instytucji referendum. Demokracja przedstawicielska umożliwiała wyborcom decydowanie nie tylko o składzie politycznym Parlamentu, lecz również pośrednio o składzie rządu oraz kierunkach jego polityki. Natomiast bezpośrednia forma sprawowania władzy pozwalała na rozstrzyganie zarówno spraw o szczególnym znaczeniu dla państwa (referendum ogólnokrajowe), jak i kwestii o charakterze lokalnym na obszarze poszczególnych jednostek terytorialnych (referendum lokalne)⁸.

Konstytucja RCz regulowała wzajemne relacje między naczelnymi organami państwa na zasadzie podziału i równowagi władz. Zostało to wyrażone w art. 5 Konstytucji: „Władza ustawodawcza, wykonawcza i sędziowska w Republice Czechenii są rozdzielone i w ramach swoich kompetencji działają samodzielnie, wzajemnie oddziałując na siebie i równoważąc się”. Na podstawie art. 61 Konstytucji Parlament Czechenii został określony jako „jeden organ władzy ustawodawczej Republiki Czechenii”. Jako organy władzy wykonawczej wyznaczono prezydenta i Gabinet Ministrów – art. 69 i 78 [*Konstytucja* 1992: 16, 21 i 24]. O ile element trójpodziału władzy był wyraźnie zaznaczony i znalazł odzwierciedlenie w budowie systemu organów państwowych oraz określeniu ich kompetencji, to kwestia równowagi władz mogła budzić wątpliwości. Wydaje się bowiem, w świetle uregulowań konstytucyjnych, że przewagę miała władza ustawodawcza. W systemie konstytucyjnym Czechenii w badanym okresie to Parlament został usytuowany najwyżej w hierarchii organów władzy państwowej, o czym świadczyło jego miejsce w systematyce Konstytucji i przyznane mu rozległe kompetencje, przede wszystkim ustawodawcze, kontrolne i kreacyjne. Ponadto przejawem silnej pozycji ustrojowej Parlamentu RCz był brak możliwości skrócenia jego kadencji. Ważną cechą Parlamentu RCz, wynikającą z zasady trójpodziału władzy, stanowiła jego niezależność od innych organów. Wyrażała się ona przede wszystkim w autonomii dotyczącej ustalania swojej struktury wewnętrznej i trybu funkcjonowania. Elementem tej odrębności był także osobny aparat pomocniczy w postaci Kancelarii Parlamentu.

⁸ Regulacje dotyczące referendum były zawarte w art. 64 ust. 24 Konstytucji i art. 33 ust. 1 ustawy *O samorządzie terytorialnym* [*Konstytucja* 1992: 19; Zakon ot 31 diekabrja 1991].

Wzajemne relacje między Parlamentem a prezydentem i Gabinetem Ministrów były oparte na zasadach zbliżonych do modelu rządów parlamentarnych, ale z elementami prezydencjalizmu⁹. Rząd był powoływany przez prezydenta, lecz dla swojej działalności wymagał większości parlamentarnej. W istocie to Parlament decydował o składzie, programie i kierunku polityki Gabinetu Ministrów, dzięki rozległymi możliwościami jego kontroli. Instrumentami Parlamentu w tym przedmiocie były wotum zaufania, wotum nieufności oraz zapytania i interpelacje deputackie. W stosunku do prezydenta RCz Parlamentowi przysługiwało uprawnienie do wszczęcia oraz zamknięcia procedury zdjecia głowy państwa z urzędu, które podejmował większością co najmniej 2/3 członków swojego składu. Z kolei ani prezydent, ani rząd nie mieli możliwości rozwiązania Parlamentu czy chociażby prawa do zwoływania, odraczania i zamykania sesji parlamentarnych. Jedynym środkiem oddziaływania prezydenta na Parlament było prawo weta ustawodawczego, które i tak miało tylko charakter zawieszający. Weto to mogło być przegłosowane większością 2/3 głosów ustawowej liczby członków Parlamentu.

KADENCJA I SPOSÓB FUNKCJONOWANIA

Podstawy prawne funkcjonowania Parlamentu RCz zostały uregulowane w rozdziale III Konstytucji (art. 61–68) oraz innych konkretyzujących ją ustawach, wśród których należy wymienić ustawy: *O działalności Parlamentu Republiki Czeczenii* z 24 października 1991 roku, *O statusie deputowanego Republiki Czeczenii* z 12 maja 1992 roku i *O wyborach do Parlamentu Republiki Czeczenii* z 1 października 1991 roku, następnie zmienioną i uzupełnioną przez ustawę z 11 listopada 1996 roku.

Parlament RCz był organem jednoizbowym. W jego skład wchodziło 63 deputowanych, wybieranych na 5 lat w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich i w głosowaniu tajnym [*Konstytucja* 1992: 16–17]. Czynne prawo wyborcze mieli obywatele Czeczenii¹⁰, którzy w dniu głosowania mieli ukończone 17 lat. Natomiast bierne prawo wyborcze do Parlamentu przysługiwało obywatelom czeczeńskim, którzy najpóźniej w dniu wyborów osiągnęli wiek 23 lat. Ustawodawca podkreślił przy tym, że nie mają znaczenia narodowość, język, wykształcenie, wyznanie ani charakter zajęć kandydata. Czynnego i biernego prawa wyborczego nie mieli oby-

⁹ Elementami prezydencjalizmu w świetle uregulowań Konstytucji RCz z 12 marca 1992 roku i ustawodawstwa były mandat w powszechnych wyborach prezydenckich, kumulacja urzędu prezydenta i przewodniczącego Gabinetu Ministrów oraz szerokie kompetencje w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa. Ponadto należy podkreślić, że prezydent RCz nawet po zakończeniu piastowania urzędu zachowywał możliwość uczestnictwa z głosem doradczym w pracy wszystkich organów władzy państwowej republiki [*Konstytucja* 1992, art. 71, 73 ust. 2, 6–9; Zakon ot 5 fiewralja 1997: art. 1].

¹⁰ O nabyciu obywatelstwa RCz decydowało obywatelstwo czeczeńskie ze strony ojca. Obywatelstwo Czeczenii mogły również nabyć osoby zamieszkałe na terytorium republiki przez okres co najmniej 5 lat, które wystąpiły ze stosownym wnioskiem do Urzędu do Spraw Cudzoziemców RCz [Wywiad z Tasujewem z 27.06.2012].

watele uznani przez sąd za niezdolnych do czynności prawnych, chorzy psychicznie oraz skazani na karę pozbawienia wolności¹¹.

Wybory parlamentarne wyznaczał Parlament. Jednak ani Konstytucja, ani ustawa *O wyborach do Parlamentu Republiki Czechenii* nie zawierały w tym przedmiocie wskazania przedziału czasowego, w jakim miał być wyznaczony termin wyborów. Przepis art. 9 ustawy zawierał jedynie stwierdzenie o obowiązku publikacji terminu wyborów w prasie nie później niż tydzień od ich wyznaczenia.

Prawo zgłaszania kandydatów na deputowanych do Parlamentu miały partie polityczne, bloki wyborcze, organizacje społeczne, polityczne i religijne, związki zawodowe, jednostki wojskowe, grupy co najmniej 300 obywateli zamieszkałych na stałe w danym okręgu wyborczym, jak również pojedynczy wyborcy w drodze samozgłoszenia swojej kandydatury [Zakon ot 11 nojabrja 1996: art. 5 i 32]. Aby zarejestrować kandydata, należało zebrać na listach co najmniej 300 podpisów wyborców z danego okręgu i następnie nie później niż 30 dni przed wyborami złożyć te listy do okręgowej komisji wyborczej [Zakon ot 11 nojabrja 1996: art. 33].

W przypadku uznania wyborów w określonym okręgu wyborczym za nieważne, na mocy uchwały Centralnej Komisji Wyborczej przeprowadzano tam w terminie dwumiesięcznym wybory ponowne [Zakon ot 11 nojabrja 1996: art. 52]. Natomiast w razie wygaśnięcia mandatu deputowanego przed upływem kadencji odpowiednia okręgowa komisja wyborcza w ciągu 6 miesięcy przeprowadzała wybory uzupełniające [Zakon ot 11 nojabrja 1996: art. 53].

Kadencja Parlamentu rozpoczynała się w dniu jego pierwszego posiedzenia. Konstytucja nie przewidywała możliwości skrócenia jego kadencji w drodze samorozwiązania się ani przez prezydenta Republiki Czechenii, co było jednym z elementów jego szczególnej pozycji ustrojowej w systemie naczelnych organów władzy państwowej Czechenii.

Parlament obradował na posiedzeniach. Pierwsze posiedzenie nowo wybranego Parlamentu zwoływał przewodniczący Centralnej Komisji Wyborczej w terminie nie dłuższym niż 2 tygodnie po wyborach. Pełnił on również funkcję przewodniczącego tego posiedzenia [Zakon ot 24 diekabrja 1991: art. 3]. Następne posiedzenia wyznaczał przewodniczący Parlamentu. Okres posiedzeń nie był ściśle określony, ale zgodnie z art. 63 Konstytucji RCz tryb obrad Parlamentu należy zakwalifikować jako permanentny. Obrady Parlamentu były jawne, a utajniane tylko w przypadkach, kiedy wymagało tego dobro państwa.

---

¹¹ Regulacje dotyczące czynnego i biernego prawa wyborczego w wyborach do Parlamentu RCz zawierały art. 87 Konstytucji RCz i art. 2 ustawy *O wyborach do Parlamentu Republiki Czechenii* [Konstitucija 1992: 25; Zakon ot 11 nojabrja 1996].

STATUS PRAWNY DEPUTOWANEGO

Deputowani byli przedstawicielami całego narodu, wykonując swój mandat osobiście i nie wiązały ich przy tym żadne nakazy. Wyborcy nie mogli odwołać deputowanego. Wygaśnięcie mandatu deputowanego przed upływem kadencji mogło nastąpić wskutek jego śmierci, utraty obywatelstwa Republiki Czeczenii, pozbawienia mandatu uchwałą Parlamentu bądź zrzeczenia się mandatu z przyczyn zdrowotnych, jeżeli deputowany nie mógł wykonywać swoich obowiązków dłużej niż przez 4 miesiące, w razie notorycznego naruszania etyki deputackiej lub nieusprawiedliwionej nieobecności na trzech kolejnych posiedzeniach Parlamentu oraz działania bądź zaniechania deputowanego, które stwarzało groźbę naruszenia konstytucyjnego ustroju Republiki Czeczenii, ochrony praw jej obywateli lub zagrożenie ekonomiki państwa. Pozbawienie mandatu deputowanego przez Parlament CzRI odbywało się w drodze uchwały podejmowanej większością co najmniej 2/3 głosów deputowanych tego organu [Zakon ot 12 maja 1992: art. 9].

Członkom Parlamentu przysługiwał immunitet materialny i formalny. Deputowanego nie można było pociągnąć do odpowiedzialności za jego wystąpienia w Parlamencie i poza nim podczas pełnienia działalności parlamentarnej. Za swoje wypowiedzi na terenie Parlamentu odpowiadał on wyłącznie dyscyplinarnie. Deputowany korzystał z prawa nietykalności, tzn. nie mógł być on aresztowany bez zgody Parlamentu i pociągnięty do odpowiedzialności karnej lub administracyjnej [Zakon 12 maja 1992: art. 28–29].

Mandatu deputowanego nie można było łączyć z funkcją członka Gabinetu Ministrów, urzędnika organów władzy państwowej i organów samorządu terytorialnego oraz sędziego. Deputowani nie mogli pozostawać na posadach państwowych ani zajmować się inną działalnością, oprócz naukowej, nauczycielskiej, praktyki lekarskiej i działalności twórczej [Zakon ot 21 awgusta 1997: art. 11].

ORGANIZACJA WEWNĘTRZNA

Organy Parlamentu to przewodniczący Parlamentu, komitety parlamentarne i komisje parlamentarne.

Przewodniczącego wybierał ze swojego grona Parlament na okres 5 lat. Mógł on zostać odwołany w dowolnym czasie w drodze tajnego głosowania członków Parlamentu, do czego potrzebna była ponad połowa głosów ustawowej liczby deputowanych [Zakon ot 21 awgusta 1997: art. 6 ust. 6]. Przewodniczący kierował pracami Parlamentu, wydawał zarządzenia, podpisywał akty przyjęte przez Parlament, przedstawiał Parlamentowi raporty dotyczące stanu państwa i głównych problemów jego polityki zewnętrznej i wewnętrznej, odpowiadał za przygotowanie i przeprowadzenie referendum oraz przedstawiał Parlamentowi kandydatury na stanowiska sędziów, prokuratorów, szefa Narodowej Służby Bezpieczeństwa Republiki Czeczenii,

przewodniczącego Komitetu Śledczego Republiki Czechenii, dyrektora Banku Narodowego Republiki Czechenii oraz kierowników służb sanitarno-epidemiologicznych i ekologicznych. Przewodniczący prezentował Parlamentowi kandydatury na stanowiska swojego pierwszego zastępcy i zastępcy. Wypełniali oni funkcje przewodniczącego Parlamentu w przypadku jego nieobecności lub niemożności sprawowania przez niego urzędu [*Konstytucja* 1996: art. 6; *Zakon* ot 24 diekabrja 1991: art. 1 ust. 7, art. 5–6]. O szczególnej pozycji ustrojowej przewodniczącego Parlamentu RCz świadczył fakt, że zachowywał on możliwość uczestnictwa z głosem doradczym w pracy wszystkich organów władzy państwowej republiki także po zakończeniu pełnienia swojego urzędu¹².

Komitety i komisje tworzono w celu realizacji zadań stojących przed Parlamentem. Do ich kompetencji należało przygotowanie i wstępne rozpatrywanie ustaw, organizowanie przesłuchań parlamentarnych, kontrola realizacji ustawodawstwa, kontrola działalności organów i organizacji państwowych oraz rozstrzyganie kwestii związanych z organizacją własnej pracy. Parlament mógł także powoływać komisje niestałe do realizacji określonych zadań. Na czele komitetów i komisji stali ich przewodniczący, wybierani na wniosek grupy deputowanych. W głosowaniu ich kandydatur wymagana była większość głosów członków Parlamentu [*Zakon* ot 12 maja 1992: art. 14; *Zakon* ot 24 diekabrja 1991: art. 7 ust. 1–2]. W skład komitetów wchodziło zazwyczaj od 3 do 7 deputowanych. W Parlamencie II kadencji funkcjonowało 13 stałych komitetów i 1 komisja. Były to Komitet Polityki Zagranicznej, Komitet Obrony i Bezpieczeństwa Państwowego, Komitet Zdrowia, Polityki Socjalnej i Spraw Kombatanckich, Komitet Nauki, Szkolnictwa, Sportu i Spraw Młodzieży, Komitet do Spraw Religii, Wolności Sumienia i Praw Człowieka, Komitet Prawa Szariackiego, Komitet Środków Masowego Przekazu, Komitet do Spraw Legislacji, Praworządności i Ochrony Porządku Prawnego, Komitet do Spraw Przemysłu, Komitet Energetyki, Transportu i Łączności, Komitet Rolnictwa i Artykułów Rolnych, Komitet Rozwoju Ekonomiczno-Socjalnego, Przedsiębiorczości i Polityki Budżetowo-Finansowej oraz Komitet Odrodzenia Górskiej Części Kraju. Natomiast jedyną stałą komisją w Parlamencie II kadencji była Komisja do Spraw Współpracy z Krajami Bałtyckimi [Wywiad z Idigowem z 10.05.2012].

KOMPETENCJE PARLAMENTU

Kompetencje Parlamentu RCz można podzielić na ustrojodawcze, ustawodawcze, kontrolne i kreacyjne. Funkcja ustrojodawcza Parlamentu RCz była związana z jego możliwością ustalania bądź dokonywania zmiany ustroju politycznego, społecznego

¹² Takie uprawnienia przyznała przewodniczącemu Parlamentu RCz ustawa *O ulgach i przywilejach przysługujących najwyższym urzędnikom Republiki Czechenii* z 5 lutego 1997 roku [*Zakon* ot 5 fiewrałja 1997].

lub ekonomicznego państwa oraz wprowadzania zmian do obowiązującej Konstytucji. Stanowił o tym art. 62 Konstytucji, który pozwalał Parlamentowi na przyjęcie Konstytucji Republiki Czeczenii, wprowadzanie w niej zmian i uzupełnień, decydowanie w przedmiocie ustroju państwowego Republiki Czeczenii, decydowanie o ustroju administracji terytorialnej, zmianie granic republiki oraz zatwierdzanie planów perspektywicznych i programów rozwoju społeczno-ekonomicznego republiki [*Konstitucija* 1992: 16–17].

Funkcja ustawodawcza Parlamentu polegała na regulowaniu określonych sfer życia społecznego za pomocą ustaw. Inicjatywa ustawodawcza przysługiwała deputowanym, prezydentowi, Sądowi Konstytucyjnemu, Sądowi Najwyższemu, Sądowi Arbitrażowemu oraz prokuratorowi generalnemu. Deputackie prawo inicjatywy ustawodawczej mogło mieć charakter indywidualny lub grupowy – regulację tę zawierał art. 65 [*Konstitucija* 1992: 19]. W tym ostatnim wypadku regulamin Parlamentu nie określał liczby deputowanych, którzy winni podpisać projekt.

Parlament rozpatrywał projekt ustawy w zależności od bieżących potrzeb. Nie było w tym zakresie regulaminowych uregulowań, które zazwyczaj w większości państw o ustroju demokracji parlamentarnej ograniczają je do trzech czytań. Prawo do wnoszenia poprawek do projektu ustawy w czasie rozpatrywania go przez Parlament przysługiwało wnioskodawcy projektu, deputowanym i Gabinetowi Ministrów. Parlament uchwalał ustawy większością głosów ustawowej liczby deputowanych, chyba że Konstytucja przewidywała inną większość. W tym samym trybie Parlament podejmował uchwały, jeżeli ustawa lub uchwała Parlamentu nie stanowiła inaczej. Następnie w ciągu 10 dni od przyjęcia ustawy były one podpisywane i ogłaszane przez przewodniczącego Parlamentu.

Kolejny etap postępowania ustawodawczego stanowiło przekazywanie uchwalonej ustawy do podpisu prezydentowi RCz, który w terminie 10 dni od otrzymania tekstu ustawy mógł ją podpisać lub zgłosić weto zawieszające jej przyjęcie. Ustawę zawetowaną przez prezydenta powtórnie rozpatrywał Parlament i do jej przyjęcia była wymagana kwalifikowana większość 2/3 głosów ustawowej liczby członków Parlamentu, co przewidywał art. 67 [*Konstitucija* 1992: 20]. Po ponownym uchwaleniu ustawy przez Parlament prezydent miał kolejnych 10 dni na jej podpisanie [Wywiad z Idigowem z 24.04.2012].

Funkcja kontrolna Parlamentu wyrażała się w prawie do kontrolowania poczynań Gabinetu Ministrów i innych organów państwowych. Była ona realizowana poprzez wotum zaufania, wotum nieufności oraz zapytania i interpelacje deputackie. Zgodnie z regułami systemu parlamentarnego Gabinet Ministrów musiał mieć zaufanie większości Parlamentu, który udzielał nowo powołanemu rządowi wotum zaufania, wyrażając w ten sposób akceptację dla jego składu i programu. Ponadto Gabinet Ministrów nie rzadziej niż raz w roku składał sprawozdanie ze swojej pracy przed Parlamentem. Szczególnej kontroli Parlamentu podlegało wykonanie budżetu, wyrażane w zatwierdzeniu sprawozdania z jego wykonania. Odpowiedzialność Gabinetu Ministrów przed Parlamentem oznaczała także, że negatywna ocena jego działalności

stanowiła podstawę do złożenia wniosku o udzielenie wotum nieufności. Decyzję w tym przedmiocie podejmowano większością co najmniej 2/3 głosów ustawowej liczby członków Parlamentu. W razie przegłosowania miała miejsce dymisja Gabinetu Ministrów – zgodnie z art. 79 [Konstytucja 1992: 24]. Parlament mógł również udzielić wotum nieufności poszczególnym ministrom Gabinetu. Z takim wnioskiem mógł wystąpić nawet jeden deputowany.

W ramach funkcji kontrolnej Parlament RCz przyjmował raporty od tworzonych przez siebie lub podległych sobie organów, a także zatwierdzonych lub mianowanych przez nie urzędników, z wyjątkiem sędziów (art. 64 ust. 6 Konstytucji). Na podstawie decyzji Parlamentu, jego organów lub z inicjatywy grupy deputowanych, liczącej minimum 2 członków, można było rozpocząć śledztwo w dowolnej sprawie. W takim wypadku wszystkie organy państwowe i urzędnicy mieli obowiązek okazania niezbędnej pomocy w prowadzonych czynnościach oraz przedstawienia potrzebnych dokumentów. Niedopuszczalne pod groźbą odpowiedzialności karnej było uchylanie się od udzielenia odpowiedzi w prowadzonym śledztwie. Wyniki śledztwa przekazywano do wiadomości Parlamentu lub jego organów.

Deputowani indywidualnie lub grupowo mieli prawo kierowania w formie pisemnej zapytań do każdego urzędnika i organu państwowego. Podmioty te miały obowiązek udzielenia odpowiedzi w terminie 3 dni. Urzędnik, który uchylał się od odpowiedzi na zapytanie albo udzielał fałszywych informacji, podlegał usunięciu ze stanowiska i pociągnięciu do odpowiedzialności administracyjnej lub karnej zgodnie z ustawą. Zapytania deputackie i odpowiedzi na nie oraz przyjęte jako ich rezultat uchwały Parlamentu podlegały opublikowaniu. Natomiast interpelacje i zapytania deputackie wniesione na posiedzeniach Parlamentu i skierowane do urzędników oraz organów państwowych i społecznych musiały być przez nie rozpatrzone z udzieleniem pisemnej odpowiedzi w terminie nie dłuższym niż dwa tygodnie [Konstytucja 1992: art. 68; Zakon ot 12 maja 1992: art. 13, 14 i 17].

Ponadto przepisy Konstytucji i ustaw przyznawały Parlamentowi funkcję kreacyjną, dając prawo do obsadzania określonych organów państwowych. Parlament powoływał przewodniczącego Sądu Konstytucyjnego Republiki Czeczenii i jego zastępców, członków Sądu Konstytucyjnego, przewodniczącego Sądu Najwyższego Republiki Czeczenii i jego zastępców, jak również jego członków, sędziów sądów miejskich i rejonowych (regionalnych), przewodniczącego Sądu Arbitrażowego Republiki Czeczenii i jego zastępców oraz członków tego sądu. Ponadto Parlament wyznaczał prokuratora generalnego Republiki Czeczenii i jego zastępców oraz prokuratorów na wniosek prokuratora generalnego, przewodniczącego Komitetu Śledczego Republiki Czeczenii i przewodniczącego Służby Bezpieczeństwa Narodowego Republiki Czeczenii i jego zastępców, dyrektora Banku Narodowego Republiki Czeczenii oraz kierowników służb sanitarno-epidemiologicznych i ekologicznych. Parlament w ramach funkcji kreacyjnej mógł w przypadkach i w trybie przewidzianym przez Konstytucję usuwać z urzędu: prezydenta, wiceprezydenta, przewodniczącego i sędziów Sądu Konstytucyjnego RCz, przewodniczącego i sędziów Sądu Najwyższego RCz, a tak-

że zwalniać inne osoby zajmujące wysokie stanowiska państwowe w przypadkach przewidzianych w ustawach [*Konstytucja* 1992: art. 64 ust. 4, art. 98 i 110; Zakon ot 8 sientjabrja 1992: art. 12–14].

Do pozostałych kompetencji Parlamentu RCz niewskazanych powyżej należały wyznaczanie wyborów prezydenckich, parlamentarnych i wyborów do organów samorządu terytorialnego, podejmowanie decyzji o przeprowadzeniu referendum ogólnokrajowego, zatwierdzanie składu Centralnej Komisji Wyborczej, zapewnienie jednolitości ustawodawstwa na całym terytorium republiki, ogłaszanie powszechnej i częściowej mobilizacji, wprowadzanie stanu wyjątkowego lub zatwierdzanie odpowiedniego dekretu prezydenta, ogłaszanie stanu wojny w przypadku napaści zbrojnej na Republikę Czeczenii, decydowanie o użyciu sił wojskowych w przypadku stanu wyjątkowego, a także podczas wypełniania zobowiązań międzynarodowych, ustanawianie i nadawanie rang dyplomatycznych, wojskowych i innych stopni specjalnych, interpretacja ustaw Republiki Czeczenii, podejmowanie decyzji związanych z przestrzeganiem konstytucyjnych praw, swobód i obowiązków obywateli Republiki Czeczenii, wydawanie aktów o amnestii, ustalanie podatków i obowiązkowych płatności, podejmowanie decyzji o pożyczkach i udzielaniu pomocy ekonomicznej, ratyfikacja i wypowiedzanie umów międzynarodowych, opracowywanie głównych założeń w dziedzinie obrony i bezpieczeństwa państwowego, ustanawianie nagród państwowych i tytułów honorowych Republiki Czeczenii. Ponadto w Konstytucji wskazano na możliwość rozstrzygania przez Parlament innych kwestii, przez co należy przyjąć w sposób dorozumiany, iż chodziło tutaj o zadania powierzone Parlamentowi przez ustawodawstwo [*Konstytucja* 1992: art. 62 ust. 9, art. 64 ust. 1, 2, 7–16, 18–20 i 25].

Warto jeszcze wskazać na to, że Parlament przy rozpatrywaniu szczególnie ważnych i trudnych problemów miał zasięgać opinii Mehk-Kheł [Zakon ot 24 diekabrja 1991: art. 12]. Opinie te nie miały jednakże charakteru wiążącego dla Parlamentu, dzięki czemu jego pozycja ustrojowa jako najwyższego organu ustawodawczego w Republice Czeczenii nie była ograniczona. Prawne usankcjonowanie roli Mehk-Kheł w tym przedmiocie miało raczej wymiar symboliczny i jak podkreślono to już wyżej, miało na celu zażegnanie ewentualnego konfliktu Parlamentu z tym – jakże zasłużonym w dziejach Wajnachów i cieszącym się wciąż powszechnym autorytetem – organem.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując powyższe ustalenia, należy stwierdzić, że przez cały okres istnienia faktycznie niepodległej Czeczenii, tj. w latach 1991–2000, jej Parlament pozostał najważniejszym elementem w strukturze organów władzy państwowej. Jego pozycji nie zdołał ograniczyć ani Mehk-Kheł, ani opozycja zorientowana na utworzenie państwa islamskiego, w którym funkcje parlamentarne miałyby przejść Szura. O silnej pozycji ustrojowej Parlamentu Czeczenii decydowały następujące czynniki: jego usytuowanie w systematyce Konstytucji, brak możliwości rozwiązania przed upływem kadencji,

wylącznieść ustawodawcza, rozległe uprawnienia kreacyjne i kontrolne wobec władzy wykonawczej oraz uprawnienia kreacyjne w stosunku do władzy sądowniczej i organów ochrony prawnej. Poprzez funkcję kontrolną Parlament miał istotny wpływ na kierunek polityki prowadzonej przez Gabinet Ministrów.

BIBLIOGRAFIA

- Adeger-Adajew, I. 2005. *Kamienie mówią. Dzieje i kultura Czeczenów*, Instytut Kultury Narodów Kaukazu, Warszawa.
- Adiśułtanow, A. 1996. *Czeczenski tajp (rod)* [w:] *Czeczency: istorija i sowriemienost'*, Ju.A. Ajdajew (red.), Izdatiel'stvo „Mir domu twojemu”, Moskwa.
- Ajdamirow, A. 2005. *Chronologija czeczenskoj istoriji*, t. 6 [w:] *Sobranije soczinienij w szesti tomach*, M.A. Ajdamirowa i inni (red.), Izdatiel'stvo GUP, Groznyj.
- Alirojew, I.Ju. 1994. *Istorija i kul'tura czecenczew i ingusziej*, RIK „Iczkierija”, Groznyj.
- Cesarz Z. 2002. *Specyfika konfliktów zbrojnych końca XX wieku – przykład Czeczenii* [w:] *W kręgu historii i politologii. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Dąbrowskiemu*, K. Dziubka, B. Rogowska, Cz. Lewandowski, J. Tomaszewski (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Ciesielski, S. 2003. *Rosja–Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu* [w:] *Studia z dziejów Europy Wschodniej* 2, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 2536, Historia CLXVI, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Czecenpress, 1997. *15 fiewralja – wtoroj tur parlamentskich wyborow*, „Groznienski Raboczij” ot 14–20 fiewralja.
- Czecenpress, 1997. *Izbrano rukowodstwo Parlamenta CzRI*, „Gołos Czeczenskoj Riespubliki” ot 5–12 aprjelja.
- Czesnow, Ja. 1999. *Byt' czecencem: licznost' i etniczeskije identifikacii naroda* [w:] *Czecznia i Rossija: obszcziestwa i gosudarstwa*, D.Je. Furman (red.), Izdatiel'stvo „Polinform-Talburi”, Moskwa.
- Dunlop, J.B. 1998. *Russia Confronts Chechnya. Roots of a Separatist Conflict*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Falkowski, M., Marszewski, M. 2010. *Kaukaskie „terytoria plemienne”*. *Kaukaz Północny – cywilizacyjnie obca enklawa w granicach Rosji*, „Prace Ośrodka Studiów Wschodnich”, nr 34.
- Gakajew, D. 1999. *Put' k czeczenskoj rewoluciji* [w:] *Czecznia i Rossija: obszcziestwa i gosudarstwa*, Izdatiel'stvo Polinform-Talburi, Moskwa.
- Gall, C., de Waal, T. 1998. *Chechnya. Calamity in the Caucasus*, New York–London.
- Grochmaliski, P. 1999. *Czeczunia. Rys prawdziwy*, Wydawnictwo Atla 2, Wrocław.
- Il'jasow, L. 2006. *Czeczenski tejp* [w:] *Czeczenskaja Riespublika i Czeczency. Istorija i sowriemienost'*, H.I. Ibragimow, W.A. Tiszkow (red.), Izdatiel'stvo „Nauka”, Moskwa.
- Jagielski, W. 2004. *Wieże z kamienia*, Wydawnictwo W.A.B. Warszawa.
- Jandarbijew, Z. 1996. *Czeczunia – bitwa za swobodu*, L'wow.
- Konstitucija Czeczeno-Inguszkoskoj Awtonomnoj Sowietskoj Socjalistycznej Riespubliki. Prinjata na wniozczierednoj wo'smoj siessiji Wierchownoho Sowieta Czeczeno-Inguszkoskoj ASRR sziestogo sozywa 26 maja 1978 goda*, Groznyj 1978.
- Konstitucija Czeczenskoj Riespubliki ot 12 marta 1992 goda (s izmienenijami, dopolnieniami wniesiennymi Zakonom ot 11 nojabrja 1996 goda, Zakonom ot 3 fiewralja 1997 goda)*, Groznyj 1997.
- Konstitucija (Osnownoj Zakon) Nochczj Riespubliki*, „Gołos Czeczeno-Inguszcietijj” ot 8 fiewralja 1992 g.
- Kuleba, M. 2007. *Szamil Basajew. Rycerski etos a powinność żołnierska*, Wydawnictwo Fundacja Odyseum, Warszawa.

- Kuźniar, R. 2002. *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa.
- Naszojajew, M. 1997. *Stanowlienije nowego Parlamenta*, „Iczkierija” ot 19 marta.
- Popowski, S. 1997. *Moskwa zadowolona z wyników*, „Rzeczpospolita” z 29.01.
- Postanowlienije Parlamenta Czeczenskoj Riespubliki nr 9 ot 2 nojabrja 1991 g. *O formirowaniji komitetow Parlamenta Czeczenskoj Riespubliki*, Parlament Czeczenskoj Riespubliki, *Postanowlienija*, Groznyj 1992.
- Postanowlienije Parlamenta Czeczenskoj Riespubliki nr 6 ot 2 nojabrja 1991 g. *O miestie nachoždienija Parla-mienta Czeczenskoj Riespubliki*, Parlament Czeczenskoj Riespubliki, *Postanowlienija*, Groznyj 1992.
- Postanowlienije Parlamenta Czeczenskoj Riespubliki nr 18 ot 4 nojabrja 1991 g. *O zakrieplieniji tabiel'nogoorużija za czlienami Parlamenta*, Parlament Czeczenskoj Riespubliki, *Postanowlienija*, Groznyj 1992.
- Postanowlienije Cientralnoj Izbiratiel'noj Komissiji Czeczenskoj Riespublik ot 29 oktjabrja 1991 g. Ob itogach wyborow priezidenta Czeczenskoj Riespubliki* [w:] *Tiernistyj put' k swobodie. Prawitiel'stwiennyje dokumenty Czeczenskoj Riespubliki, stat'i, interw'ju*, A. Bakanajew (red.), Wil'njus 1993.
- Postanowlienije Cientral'noj Izbiratiel'noj Komissiji Czeczenskoj Riespubliki Iczkierija nr 84 ot 3 fiewralja 1997 g.*, „Iczkierija” ot 15 fiewralja 1997 g.
- Postanowlienije Cientral'noj Izbiratiel'noj Komissiji Czeczenskoj Riespubliki Iczkierija nr 99 ot 27 fiewralja 1997 g.*, „Iczkierija” ot 5 marta 1997 g.
- Postanowlienije Cientral'noj Izbiratiel'noj Komissiji Czeczenskoj Riespubliki Iczkierija ot 27 fiewralja 1997 g.*, „Iczkierija” ot 19 marta 1997 g.
- Satujew, S.-M. 1991. *Poisk istiny. Filozofskaja byl' tiekuszcziego momienta*, „Kawkaz” ot 29 diekabrja.
- Sulajew, M. 1992. *A nużien li nam nowyj Mehk-Khiel?* „Golos Czeczeno-Inguszietiji” ot 4 marta.
- Sułtygow, A.-Ch. 1999. *Prawowyje problemy czeczenskogo nacional'nogo-gosudarstwennogo samoopriedielienija* [w:] *Czcznia i Rossija: obszcziestwa i gosudarstwa*, D.Je. Furman (red.), Izdatiel'stvo „Polin- form-Talburi”, Moskwa.
- Szymczak, T. 1978. *Ustrój polityczny Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (1936–1976)*, Wrocław–Warszawa 1978.
- Tiszkow, W.A. 2001. *Obszcziestwo w woorużiennom konfliktie. Etnografija czeczenskoj wojny* Izdatiel'stvo „Nauka”, Moskwa.
- Wywiad autora z przewodniczącym Kancelarii Parlamentu CzRI II kadencji Usmanem Diemisziewem, przeprowadzony 16 września 1997 r. w Grozным. Tekst wywiadu w zbiorach autora.
- Wywiad autora z przewodniczącym Parlamentu RCz I kadencji Achjadem Idigowem, przeprowadzony 24 kwietnia 2012 r. w formie rozmowy telefonicznej. Tekst wywiadu na taśmie magnetofonowej w zbiorach autora.
- Wywiad autora z przewodniczącym Parlamentu RCz I kadencji Achjadem Idigowem, przeprowadzony 10 maja 2012 r. w formie rozmowy telefonicznej. Tekst wywiadu na taśmie magnetofonowej w zbiorach autora.
- Wywiad autora z przewodniczącym Parlamentu RCz I kadencji Achjadem Idigowem, przeprowadzony 22 maja 2012 r. w formie rozmowy telefonicznej. Tekst wywiadu na taśmie magnetofonowej w zbiorach autora.
- Wywiad autora z szefem kontrwywiadu Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego CzRI Sharpu-dinem Tasujewem, przeprowadzony 27 czerwca 2012 r. w Warszawie.
- Zajawlienije Achjada Idigowa. O kliewietniczieskich napadkach sajta „czeczencintr”*, <http://haamash.wordpress.com/2011/02/20/zajawlienije-achjada-idigowa-o-kliewietnicz/> (dostęp: 14.10.2011).
- Zajawlienije Parlamenta Czeczenskoj Riespubliki ot 8 aprielja 1997 g.*, „Iczkierija” ot 23 aprielja 1997 g.
- Zakon Czeczeno-Inguszskoj Riespubliki ot 14 maja 1991 g. O wniesieniji izmienienij i dopolnienij w Kostnituaciji (Osnownoj Zakon) Czeczeno-Inguszskoj Awtonomnoj Socjalisticzeskoj Riespubliki*, „Golos Czeczeno-Inguszietiji” ot 12 ijunja 1991 g.

- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki ot 24 diekabryja 1991 g. *O diejatiel'nosti Parlamenta Czezeńskiej Rzespubliki*, „Gołos Czezeńo-Inguszetiji” ot 24 diekabryja 1991 g.
- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki ot 31 diekabryja 1991 g., *O miestnom samouprawlieniji*, „Gołos Czezeńo-Inguszetiji” ot 31 diekabryja 1991 g.
- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki ot 12 maja 1992 g., *O statusie dieputata Parlamenta Czezeńskiej Rzespubliki*, kserokopia otrzymana z Kancelarii Parlamentu CzRI we wrzeźniu 1997 r. w zbiorach autora.
- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki *O Prokuraturie Czezeńskiej Rzespubliki prinjat Parlamientom CzR 8 sietjabryja 1992 g. s izmienienijami i dopolnienijami, wniesiennymi Parlamientom CzR ot 10 diekabryja 1992 g.*, kserokopia otrzymana z Kancelarii Parlamentu CzRI we wrzeźniu 1997 r. w zbiorach autora.
- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki ot 11 nojabryja 1996 g. *O wyborach w Parlamient Czezeńskiej Rzespubliki*, „Iczkierija” ot 23 nojabryja 1996 g.
- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki ot 5 fiewralja 1997 g. *O l'gotach i priwiliegijach wysszim dołżostnym licam Czezeńskiej Rzespubliki*, „Iczkierija” ot 19 marta 1997 g.
- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki ot 5 fiewralja 1997 g. *O l'gotach i priwiliegijach wysszim dołżostnym licam Czezeńskiej Rzespubliki*, „Iczkierija” ot 19 marta 1997 g.
- Zakon o dopolnienijach ot 13 fiewralja 1997 g. *Zakon O diejatiel'nosti Parlamenta Czezeńskiej Rzespubliki*, „Iczkierija” ot 19 marta 1997 g.
- Zakon Czezeńskiej Rzespubliki Iczkierija ot 21 awgusta 1997 g. *Ob izmienienijach i dopolnienijach w Zakonie CzR O diejatiel'nosti Parlamenta CzR*, kserokopia otrzymana z Kancelarii Parlamentu CzRI we wrzeźniu 1997 r. w zbiorach autora.

BIOGRAFIA

Jerzy Szukalski – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce, historyk i prawnik. Współpracownik Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zainteresowania badawcze: systemy polityczne, prawo konstytucyjne i historia ustroju państw byłego Związku Radzieckiego, a zwłaszcza państw i republik kaukaskich. E-mail: jerzy.szukalski@onet.eu.

ABSTRACT

In the article was presented an outline of the institution of the Parliament of Chechnya in the years 1991–2000, this means in the period when the Republic enjoyed the real independence from Russia. The following part discusses the regulations of the Constitution of 1992, but also other legal acts concerning the legislative position, term of office and the way of functioning, internal organization, competence and legislative procedure of the Parliament of Chechnya. It was emphasized that the most significant determining factors for a strong Chechen Parliament were: legislative exclusivity, inability to shorten its term of office and extensive creative as well as control powers over the executive.

Key words: Chechnya, parliamentary development, Mehk-Khef, Supreme Council, Parliament of the Republic of Chechnya, legislative power, Constitution of the Republic Chechnya

BIOGRAPHY

Jerzy Szukalski, PhD, historian and lawyer, cooperates with the Faculty of Political Science of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. His research interests are: political systems, constitutional law, history of the former Soviet Union member-states, especially the states and republics of the Caucasian region. E-mail: jerzy.szukalski@onet.eu.